

UDK 811.163.43'26
UDK 811.163.43'276.6:34
UDK 811.163.42'26
UDK 811.163.42'276.6:34
UDK 811.163.41'26
UDK 811.163.41'276.6:34
Izvorni naučni rad

Emira Mešanović-Meša

SLUŽBENA TROJEZIČNOST U BOSNI I HERCEGOVINI NA PRIMJERU JEDNOGA DOKUMENTA

Sažetak

Službena trojezičnost u BiH u posljednjih 20-ak godina ogleda se u pripremi pravnih dokumenata i sličnih akata na tri službena jezika, te se svaki takav dokument objavljuje u službenim glasilima BiH na tri jezičke verzije: bosanskoj, hrvatskoj i srpskoj. Svaka jezička verzija treba biti usklađena s normom svoga standarda i ujedno se razlikovati od preostale dvije verzije. Usklađenost ovih jezičkih verzija s normama bila je predmet dosadašnjih istraživanja, a u ovom radu posmatrat će se razlike na svim jezičkim nivoima među trima verzijama jednoga službenoga dokumenta.

Ključne riječi: službeni jezici, bosanski, hrvatski, srpski, norma, fonetika, morfologija, sintaksa, leksika

Uvod

Službena trojezičnost u BiH ogleda se u pripremi zakonodavno-pravnih dokumenata na tri službena jezika, te svaki takav dokument, kao npr. zakon, pravilnik, rješenje, statut, odluka i sl.¹, ima svoje tri jezičke verzije koje se objavljuju u službenim glasilima (državnim, entitetskim, kantonalnim). Tako je ispunjeno ustavima² FBiH i RS-a zagarantirano pravo konstitutivnim narodima BiH na svoj jezik u službenoj upotrebi. Model službene višejezičnosti poznaju i druge države širom svijeta (Švicarska, Belgija, Indija itd.), no specifičnost bosanskohercegovačke službene trojezičnosti jeste u tome što se govornici njenih službenih jezika posve jasno sporazumijevaju i razumiju za razliku od govornika službenih jezika navedenih primjera. Ako se uzme još u obzir da je na ovim prostorima do kraja prošlog stoljeća funkcionirao zajednički standardni jezik na kojem se odvijala sva komunikacija (srpskohrvatski/hrvatskosrpski) i na kojem su nastajali i svi temeljni dokumenti savremenoga pravnoga poretka država nastalih nakon raspada zajedničke države (SFRJ) te jezičkog standarda kojim su se služile različite nacionalne zajednice, onda je razumljiva zbunjenost stranaca koji su s nevjericom posmatrali kako se na bosanskohercegovačkom govornom području, gdje nema teškoća u sporazumijevanju i ostvarivanju komunikacije, formira model službene komunikacije na tri jezika, što nužno podrazumijeva pripremu i objavljivanje svakoga dokumenta na tri jezika, odnosno tri jezičke verzije, a koje se niti u jednom slučaju ne smiju protumačiti drugačije od ostalih. Dakle, jezičke verzije jednoga dokumenta međusobno se nužno trebaju razlikovati

¹Navedeni žanrovi pripadaju zakonodavno-pravnom podstilu, koji se uz društveno-politički, diplomatski, poslovni i personalni, ubraja u administrativni stil (Katnić-Bakaršić 2001: 91).

² Dodanim amandmanima 2002.

u formi, ali moraju biti potpuno jednakog značenja. Ovaj način pripreme tekstova traje već duže od dvije decenije i u lingvističkim krugovima uglavnom se skretala pažnja na manjkavosti ovakvog modela funkcioniranja službenih jezika (Vajzović 2008), potaknuta, u prvom redu, neusklađenošću jezičkih verzija sa svojim normama, nedosljednošću upotrebe pojedinih jezičkih jedinica u svakoj pojedinačnoj verziji, do pravnih nedoumica izazvanih stvaranjem triju sličnih verzija i nastojanjem da se verzije što više prikažu različitima, te se time opravda samo postojanje trojezičke službene komunikacije (Mešanović-Meša 2011; Mešanović-Meša 2019). Spomenuta dosadašnja istraživanja temeljila su se na velikom broju izvora iz ovoga korpusa i bavila su se analizom jezičkih odlika iz različitih izvora. Potpuna analiza jednoga dokumenta i njenih jezičkih verzija nisu dosada bila aktualna, te smatramo da bi dodatno rasvijetlila službenu višejezičnost u BiH. Stoga ćemo u ovom radu na jednom dokumentu novijega postanja i njenim jezičkim verzijama³ koje nose nazive na bosanskom *Pravilnik o postupanju sa govornim, video-zapisima i zapisima podataka u jedinicama za pružanje usluga u zračnom prometu (ATS jedinicama)*, na hrvatskom *Pravilnik o postupanju sa govornim, video-zapisima i zapisima podataka u jedinicama za pružanje usluga u zračnom prometu (ATS jedinicama)* i na srpskom *Pravilnik o postupanju sa govornim video-zapisima i zapisima podataka u jedinicama za pružanje usluga u vazдушnom saobraćaju (ATS jedinicama)* prikazati način ostvarivanja službene trojezičnosti i razlike koje se pritom čine među verzijama, uporediti jezičke odlike i normativna načela pojedinih standarda te pozabaviti se bitnim pitanjima proizašlim iz ovog istraživanja.

O razlikama među jezičkim verzijama dokumenta

Analizirajući sve jezičke verzije, uočene su dvije grupe razlika koje su načinjene među verzijama dokumenta: prvu grupu razlika čine odlike po kojima se razlikuju verzije na bosanskom i srpskom od verzije na hrvatskom jeziku, a drugu verzije na bosanskom i hrvatskom od verzije na srpskom jeziku. Prva grupa brojnija je i na osnovu jezičkih pojava (24) i po ukupnom broju njihovih ponavljanja (63) od druge u kojoj se 13 pojava iskoristilo kao razlika među verzijama s ukupno 45 ponavljanja. Razlike između verzija na bosanskome, srpskome i verzije na hrvatskome načinjene su na svim nivoima:

- fonetskom: vokalska alternacija *a/o* (*tačka/točka*), prijevoj vokala (*tokom/tijekom*), jotovane grupe *opšt-/opć-* (*opšti/opći*), pokretni vokal *a* (*ovog pravilnika / ovoga pravilnika, ovog člana / ovoga članka, osmog dana / osmoga dana*), lik *takođe/također* (ukupno 13 razlika),
- morfološko-tvorbenom: pri tvorbi imenica (*član/članak, stav/stavak, rukovodilac/rukovoditelj, dužina/duljina, objavljivanje/objava*) i pridjeva (*vanredni/izvanredni*) (ukupno 21 razlika),
- sintaksičkom: pri upotrebi prijedložne konstrukcije *na osnovu* i prijedloga *temeljem*, te izraza *zavisi od* i *ovisi o* (ukupno 2 razlike),
- leksičkom: *direktor/ravnatelj, decembar/prosinac, čuvanje/pohranjivanje, čuvanje/pohrana, čuvati/pohranjivati, sistem/sustav, skraćenice/kratice, uputstvo/uputa, uputstvo/naputak* (ukupno 27 razlika).

³ Izvori koji su poslužili za ovo istraživanje objavljeni su u *Službenom glasniku BiH*, godina XXVI, br. 1, 7. januara/siječnja 2022. (str. 44-58).

	Bosanski, srpski	Hrvatski	Broj ponovljenih razlika
1.	tačan	točan	2
2.	tokom	tijekom	1
3.	opšti	opći	1
4.	ovog pravilnika	ovoga pravilnika	6
5.	ovog člana	ovoga članka	1
6.	osmog dana	osmoga dana	1
7.	takođe	također	1
8.	član	članak	14
9.	stav	stavak	3
10.	rukovodilac	rukovoditelj	1
11.	dužina	duljina	1
12.	objavljivanje	objava	1
13.	vanredni	izvanredni	1
14.	direktor	ravnatelj	2
15.	decembar	prosinac	1
16.	čuvanje	pohranjivanje	5
17.	čuvanje	pohrana	2
18.	čuvati	pohranjivati	3
19.	sistem	sustav	10
20.	skraćenice	kratice	2
21.	uputstvo	uputa	1
22.	uputstvo	naputak	1
23.	na osnovu	temeljem	1
24.	zavisi od	ovisi o	1

Tabela br. 1. Primjeri razlika između verzija na bosanskome, srpskome i verzije na hrvatskome

Razlike između verzija na bosanskome, hrvatskome i verzije na srpskome nisu prikazane samo na sintaksičkom planu:

- fonetskom: jotovane grupe -št/-šč-, dvosložna i jednosložna zamjena jata kod izvedenica od glagola s prefiksom *pre-* (*prijelazni/prelazni*) (ukupno 9 razlika),
- morfološko-tvorbenom: imenice izvedene od glagola sa sufiksima *-irati/-isati* (*definiranje/definisanje*), te imenice sa sufiksom *-telj/-lac* (*podnositelj/podnosilac*), pridjevi na *-ski/-ioni* (*evidencijski/evidencioni*) (ukupno 13 razlika),
- leksičkom: *osiguravati/obezbjediti*, *promet/saobraćaj*, *uvjet/uslov*, *zrak/vazduh*, *zrakoplov/vazduhoplov*, *zrakoplovni/vazduhoplovni*, *zrakoplovstvo/vazduhoplovstvo*, *zračni/vazdušni* (ukupno 22 razlike).

	Bosanski, hrvatski	Srpski	Broj ponovljenih razlika
1.	ovlašten	ovlašćen	8
2.	prijelazne	prelazne	1

3.	definiranje	definisanje	1
4.	podnositelj	podnosilac	3
5.	evidencijski	evidencioni	10
6.	osiguravati	obezbjediti	1
7.	promet	saobraćaj	6
8.	uvjet	uslov	2
9.	zrak	vazduh	2
10.	zrakoplov	vazduhoplov	1
11.	zrakoplovni	vazduhoplovnih	2
12.	zrakoplovstvo	vazduhoplovstvo	2
13.	zračni	vazdušni	6

Tabela br. 2. Primjeri razlika između verzija na bosanskome, hrvatskome i verzije na srpskome

Razlike koje su načinjene, izuzev lika čestice *također/takođe*, u skladu su s normama sva tri jezika, odnosno upotrijebljeni lik u pojedinoj verziji usklađen je s normativnim pravilima ili preporukama hrvatskoga (npr. *točan, opći, tijekom, prijelazni, ovlašten, definiranje, evidencijski, podnositelj, promet, uvjet, uputa...* Babić/Finka/Moguš 2004: 38-39, 149, 317, 324, 437, 454; Babić/Moguš 2011: 25, 292; Anić 2006: 1600, 1591, 942, 1229; Babić 2002: 307, 324-325, 437, 508-511) ili srpskoga (*opšti, takođe, ovlašćen, prelazni, definisanje, evidencioni, uslov, vazduhoplovstvo, vazdušni...* Pešikan/Jerković/Pižurica 2005: 68, 89, 91; Pešikan/Jerković/Pižurica 2018: 48, 400, 465; Klajn 2010: 101; Vujanić i dr. 2007: 90, 126, 1413), te bosanskoga, no osvrnut ćemo se na nekoliko pojava u ovoj jezičkoj verziji.

U verziji na bosanskome upotrijebljen je lik *opšti*: lik s grupom *opšt-* nije bio prihvaćen u normi bosanskog jezika (Halilović 1996: 383; Halilović/Palić/Šehović 2010: 828, 835)⁴, ali je u drugom izdanju *Pravopisa bosanskoga jezika* dubletan liku *opći* (Halilović 2017: 485, 487). Sporadična javljanja ovog lika u ranijim administrativnim dokumentima (Mešanović-Meša 2019: 68-69) promjenom normativnog statusa postaju normativno opravdana pojava i odlika tekstova na bosanskome. No, u slučaju lika *takođe* nije bilo promjene u normativnom statusu (Halilović 1996: 545; Halilović/Palić/Šehović 2010: 1314) i zadržan je kao jedino valjan lik *također* i u drugom izdanju *Pravopisa* (Halilović 2017: 692), što znači da upotreba ovog lika nije u skladu s normom bosanskoga, te bi se ova pojava morala naći u drugoj grupi razlika među jezičkim verzijama (bosanski, hrvatski / srpski). Veliki broj dubletnih rješenja u normi bosanskog jezika, jednostavno, omogućava da se jezička pojava nađe u prvoj grupi razlika među verzijama (i izjednači s verzijom na srpskome) ili pak drugoj (i izjednači s verzijom na hrvatskome): kako se upotrijebilo *dužina, čuvanje* i *čuvati, uputstvo, zavisi od*, jednako se mogao upotrijebiti i drugi član dubleta *duljina* (Halilović 1996: 218; Halilović/Palić/Šehović 2010: 125; Halilović 2017: 262⁵), *pohrana, pohraniti* i *pohranjivati* (Halilović/Palić/Šehović 2010: 935), *uputa* (Halilović/Palić/Šehović 2010: 1390)⁶, *ovisi o* (Halilović/Palić/Šehović

⁴ Lik *opšti* nalazi se uz lik *opći* u *Rječniku bosanskog jezika* (Čedić i dr. 2007: 542).

⁵ U drugom izdanju *Pravopisa* nalaze se samo likovi komparativa pridjeva *dug – dulji/duži*, ne i likovi imenice, no na osnovu lika komparativa izvodimo zaključak vezan i za likove imenica, jer je polazna riječ pri tvorbi ove imenice komparativ pridjeva.

⁶ I lik *naputak* prihvaćen je u bosanskome standardu, no daje se prednost liku *uputa* (Halilović/Palić/Šehović 2010: 718, 1390), kao i liku *skraćena* nad likom *kratica* (Halilović/Palić/Šehović 2010: 547, 1204).

2010: 861), te je upotreba drugih likova, normativno jednakovrijednih i nimalo neuobičajenih u praksi, mogla približiti i verziju na bosanskome verziji na hrvatskome, kao što su se, s druge strane, članovi dubletnih rješenja kao *ovlašćen* (Halilović 1996: 391; Halilović/Palić/Šehović 2010: 862; Halilović 2017: 499), *prelazni* (Jahić/Halilović/Palić 2000: 162; Halilović 2017: 561), *definisanje* (Halilović/Palić/Šehović 2010: 164), *podnosilac* (Halilović/Palić/Šehović 2010: 924), *evidencioni*⁷, *obezbijediti* (Halilović 2017: 467), *saobraćaj* (Halilović/Palić/Šehović 2010: 1174), *uslov* (Halilović/Palić/Šehović 2010: 1395; Halilović 2017: 724), *vazduhoplovstvo* i *vazdušni* (Halilović 2017: 738) opet mogli naći u verziji na bosanskome i približiti je verziji na srpskome. Ovdje valja posebno naglasiti upotrebu imenica i na *-lac* i na *-telj*: u jednom slučaju *rukovodilac* (jednako verziji na srpskome), u drugom *podnositelj* (jednako verziji na hrvatskome). Dakle, određeni broj likova ili konstrukcija može se u verziji na bosanskome javiti u oba normom prihvaćena lika ili konstrukcije, no pitanje je koji kriterij primijeniti u tim slučajevima: teritorijalnu rasprostranjenost, učestalost u praksi općenito ili upotrebnu vrijednost s obzirom na administrativni stil i bh. pravnu tradiciju, ili pak oba lika upotrebljavati u cjelokupnom korpusu te od izvora do izvora koristiti različite likove kako bi se zadovoljila normativna dvostrukost? Naravno, za sve odgovore potrebna su obimna istraživanja, a zasad upotrebu ovih likova možemo uporediti s rezultatima dosadašnjih istraživanja zakonodavno-pravnih dokumenata koji potvrđuju uglavnom prisustvo oba lika u upotrebi: likovi *ovlašten/ovlašćen* koriste se u ovom korpusu na bosanskom jeziku, sa češćom *št*-formom, i likove s dvosložnom i jednosložnom zamjenom jata nalazimo u tim izvorima u prefiksu (*prelazni/prijelazni*), potom imenice i na *-lac* i na *-telj*, sa češćim likovima na *-lac*, forme pridjeva i na *-ski* i *-ioni* (Mešanović-Meša 2019: 70-72, 50-53, 141-147, 159-162), te likove imenica izvedenih od glagola sa sufiksima *-irati*, *-ovati*, *-isati*, forme *uputstvo/uputa*, leksičke parove *saobraćaj/promet* (Mešanović-Meša 2011: 69-70, 84, 139, 148), osim pojedinih leksičkih jedinica: *osiguravati*, *uvjet*, *zračni* (Mešanović-Meša 2011: 136, 141, 142), što ovaj tekst, glede njegovih odlika, ne može udaljiti od ostaloga korpusa na bosanskome jeziku.

Dakle, razlike načinjene među jezičkim verzijama dokumenta, osim lika *takođe* u verziji na bosanskome, imaju opravdanje u normativnim pravilima ili preporukama svakoga posebnog standarda i gledajući samo razlike načinjene među njima, čini se da su jezičke verzije reprezentativni primjeri svojih standarda.

O jednakim pojavama u jezičkim verzijama

Osim navedenih razlika sve druge odlike verzija su jednake (upotreba velikog i malog početnog slova, interpunkcijskih znakova, sastavljeno i rastavljeno pisanje riječi, red riječi u rečenici, ostale leksičke jedinice). Na neke treba skrenuti pažnju zavisno od jezičkog standarda, te ćemo pojedine pojave komentirati u onoj jezičkoj verziji gdje upotreba nije usklađena sa standardom ili iz drugih razloga bitnih za sagledavanje cjelokupnog modela pripremanja dokumenta na tri verzije.

⁷ Tvrdnja je iznesena s obzirom na veliki broj ostalih pridjeva tvorenih od imenica stranoga porijekla na *-ija* sufiksima *-ski* i *-ioni* (npr. *evolucijski/evolucionari* – Halilović/Palić/Šehović 2010: 277; Halilović 2017: 279; *organizacijski/organizacioni* – Halilović/Palić/Šehović 2010: 837; Halilović 2017: 489).

	Bosanski, hrvatski, srpski	Broj ponovljenih pojava
1.	lako	1
2.	video-zapis	1
3.	video-nadzor	3
4.	obavezno	2
5.	usaglašavati se	1
6.	podaci	13
7.	sa govornim, sa operativnim, sa medijima, sa preporukama, sa ispravnim, sa evidencijskom, sa brojem	9
8.	ATS jedinice	9
9.	DVD medij	1
10.	rukovanje sa operativnim zapisima	1

Tabela br. 3. Komentirani primjeri jednake upotrebe u sve tri verzije

U verziji na bosanskome, kao i u preostale dvije, koristi se lik *lako*: norma standardnoga bosanskog jezika najprije je isključivo prihvatila samo lik *lahko* (Halilović 1996: 121; Halilović/Palić/Šehović 2010: 580⁸) da bi se drugim izdanjem *Pravopisa bosanskoga jezika* prihvatilo dubletno rješenje: „Govori se i piše: *mahana, lahak, mehak*, uz: *mana, lak, mek*“ (Halilović 2017: 122), što znači da se ovaj lik ne smatra više nepravilnim ni u bosanskome, te je upotreba sada pravopisno opravdana.⁹ I u dosadašnjim istraživanjima u administrativnim dokumentima na bosanskome zabilježeni su ovi likovi bez glasa *h*, premda je odnos norme bio isključiv prema njima (Mešanović-Meša 2019: 91). U prvom izdanju *Pravopisa* bila su ponuđena dva rješenja pisanja imenica kada uza se vezuju složenu skraćenicu kao nepromjenjivi dio: vezuju se crticom ili pišu odvojeno (*RTV-program / RTV program, TV-antena / TV antena, VKV-stolar / VKV stolar...*) (Halilović 1996: 39), no u drugom izdanju nepromjenjivi dio, tj. složene skraćenicu vezuju se crticom uz imenicu (*RTV-program, TV-kaseta, VKV-stolar*) (Halilović 2017: 32), pa bi i navedene primjere *ATS jedinice* i *DVD medij* valjalo uskladiti s pravopisnim promjenama u bosanskome jeziku i pisati ih *ATS-jedinice* i *DVD-medij*. Promjena pri pisanju imenica čiji je prvi dio nepromjenjivi i nesamostalni morfem stranoga porijekla koji se završava na samoglasnik *o* nije bilo u pravopisnoj normi bosanskoga, te su oba izdanja *Pravopisa* u ovom slučaju propisivala sastavljeno pisanje ovih složenica u koje se, između ostalih, ubrajaju i složenice koje imaju *video-* u prvom dijelu: *videokaseta, videoklub, videoteka, videokamera, videorekorder, videoigra, videonadzor, videospot, videozapis* (Halilović 1996: 38, 587; Halilović 2017: 31, 741). U verziji na bosanskome, kao i drugim verzijama, pronalazimo upravo ove primjere zapisane kao polusloženice: *video-zapisi, video-nadzor*, što je opet u koliziji s normom ovog jezika.

U verziji na hrvatskome vidjeli smo da su sve već izdvojene jezičke pojave prikazane kao razlike u odnosu na druge verzije u saglasnosti s normom hrvatskog jezika i sve se na prvi pogled u ovoj verziji čini normativno korektno. No, u ovim slučajevima, kada se nisu pravile

⁸ Oblici *lak, lako* imaju upotrebnu etiketu *razg.*

⁹ I u *Rječniku bosanskog jezika* ovo su dubleti (Čedić i dr. 2007: 336).

razlike među verzijama dokumenta i kada je isti lik upotrijebljen u sve tri verzije, izdvojili smo pojave koje, svakako, treba komentirati i dodajemo još poneke koje će nam poslužiti za analizu.

	Hrvatski	Broj ponovljenih pojava
1.	obavezno	2
2.	usaglašavati se	1
3.	podaci	13
4.	sa govornim, sa operativnim, sa medijima, sa preporukama, sa ispravnim, sa evidencijskom, sa brojem	9
5.	svakog preuzimanja	1
6.	zračnog prometa	4
7.	izvanrednog događaja	1
8.	operativnog zapisa	9
9.	operativnog radnog mjesta	3
10.	ovog pravilnika	1
11.	u zračnom prometu	2
12.	na vidnom mjestu	1
13.	video-zapis, video-nadzor	4
14.	datum	22
15.	rezervni	2
16.	interni	2
17.	kopija	2
18.	van snage	1
19.	izvan službenih prostorija	1
20.	Na kućištu medija jasno se upisuju sljedeći podaci: oznaka ATS jedinice, točan naziv i oznaka sustava za snimanje operativnih zapisa, serijski broj medija.	7 različitih nabrojanja čiji se dijelovi nalaze jedan ispod drugoga i sa oznakama a), b), c) ili 1), 2), 3) itd. odvojenih zareзима i tačkom na kraju nabrojanja

Tabela br. 4. Komentirani primjeri iz verzije na hrvatskome

Upotreba likova *obavezno*, *usaglašavati se* i *podaci* u verziji na hrvatskome, naravno, nije u skladu s hrvatskim jezičkim standardom – na ovim mjestima valjalo je koristiti lik bez nepostojanog *a*, lik *usuglašavati se* i bilježiti dental *t* ispred afrikate (Babić/Finka/Moguš 2004: 309, 422, 337; Babić/Moguš 2011: 37). U svim slučajevima kada se mogao i trebao koristiti lik prijedloga *s* (osim u primjeru *sa zapisima*) upotrijebljen je lik prijedloga *sa*, premda je norma hrvatskoga isključiva kada je riječ o dužem liku *sa*, koji se javlja u izuzetnim slučajevima koje u ovom istraživanju nismo ni uzimali u obzir: uz oblik *mnom*, kada riječ koja slijedi počinje istim ili sličnim suglasnikom, ili kada slijedi suglasnički skup gdje je drugi suglasnik *s*, *z*, *š*, *ž*, te kada iza slijedi nepromjenjiva riječ (Barić i dr. 1997: 280; Težak/Babić 2005: 162; Silić/Pranjeković 2005: 31). U narednim primjerima nije upotrijebljen pokretni vokal *a*, čak ni

kada za to ima razloga u izgovoru i blagozvučju, tj. kada iza slijedi riječ koja počinje glasovima *g, k, h*: *svakog preuzimanja, zračnog prometa, izvanrednog događaja, ovog pravilnika, operativnog zapisa, operativnog radnog mjesta*; no, to ne bismo posebno isticali, jer se radi o administrativnom stilu koji se odlikuje jednostavnošću i ekonomičnošću¹⁰, da nije primjera u kojima su upotrijebljeni pokretni vokali da bi se načinila razlika između verzija na bosanskome, srpskome i verzije na hrvatskome: *ovog pravilnika / ovoga pravilnika, ovog člana / ovoga članka, osmog dana / osmoga dana*. Dakle, u verziji na hrvatskome zabilježena je nedosljedna upotreba pokretnog vokala *a* u pridjevsko-zamjeničkoj promjeni, pa je 8 primjera gdje je upotrijebljen pokretni vokal i 19 primjera gdje je izostao (čak u istom primjeru šest puta bilježimo pokretni vokal /*ovoga pravilnika*/ i jedanput bez nj /*ovog pravilnika*/); drugi pokretni vokali nisu zabilježeni (*u zračnom prometu, na vidnom mjestu*). Pokretni vokali jesu obilježje administrativnih tekstova na hrvatskom jeziku u odnosu na verzije na bosanskome i srpskome u kojima se znatno rjeđe koriste negoli u hrvatskome, no kao i u drugim tekstovima na hrvatskome (Mešanović-Meša 2019: 100-102), ni ovdje nije zabilježena dosljednost i zakonomjernost u upotrebi iako je riječ o jednom tekstu. Kao i u bosanskom standardu, i u hrvatskom je prihvaćeno samo sastavljeno pisanje imenica kada riječi kao *auto, audio, foto, kino, radio, video* tvore prvi dio složenice, pa se valjano piše: *videokaseta, videoklub, videoprogram, videorekorder* (Babić/Finka/Moguš 2004: 69, 465) i primjere iz ove verzije napisane s crticom (*video-zapis, video-nadzor*) također smatramo ogrešenjem o normu hrvatskog jezika, dok su primjeri kao *ATS jedinica* i *DVD medij* u skladu s pravopisnim pravilom da se ne smatra polusloženicom „kratica koja se osjeća kao pridjev, a napisana je velikim slovima, kao *HT usluge, TV pretplata, VKV djelatnik, KV radnik...*“ (Babić/Finka/Moguš 2004: 71). Dalje, biranje riječi domaćega nad riječima stranoga porijekla, kao što je u ovoj verziji upotrijebljeno *ravnatelj* (umjesto lat. *direktor*), *prosinac* (umjesto lat. *decembar*) ili *sustav* (umjesto grč. *sistem*), odlika je i hrvatskog standarda i jezičke tradicije, te je ta upotreba i razumljiva, ali se taj izbor nije primijenio dokraja u cijelom tekstu, pa se koriste latinizmi *datum* (umjesto *nadnevak*), *rezervni* (umjesto *pričuvni*), *interni* (umjesto *unutarnji*), *kopija* (umjesto *preslika*)¹¹, i to u mnogo većem broju nego kada se koriste riječi domaćega porijekla (28 : 13). Zašto se javlja ovako šarolika upotreba u samo jednom tekstu, vrlo je teško dokučiti, kao što ne možemo ni shvatiti upotrebu prefiksa *izvan* u pridjevu *izvanredni (događaj)* i prijedloga *van* u prijedložno-padežnoj konstrukciji *van snage*, gdje bismo očekivali *izvan snage*, jer je upotrijebljeno *izvan službenih prostorija*; ono što je sigurno jeste da razlozi nemaju normativna uporišta, niti su stilske prirode, a pogotovo nisu određeni zahtjevima administrativnog stila. Na kraju, u ovom dokumentu ima 7 različitih nabravanja čiji se dijelovi nižu jedan ispod drugoga i koji su označeni brojkama ili slovima; normativno pravilo nalaže da se u ovim slučajevima ne pišu zarezi iza dijelova u nabravanju (Babić/Finka/Moguš 2004: 95), te je upisano ukupno 52 zareza u ovoj poziciji što znači da bilježimo 52 nove kolizije s normom u verziji na hrvatskome samo na osnovu upotrebe zareza u nabravanju!

Pravopis srpskoga jezika (2005) pri pisanju formanta *video* vodi računa da li se spaja s drugom nesamostalnom sastavnicom kada ih valja pisati spojeno (*videoteka, videografija*), dok

¹⁰ A upravo zbog jednostavnosti i stilske neobilježenosti upotreba pokretnih vokala nije svojstvena administrativno-poslovnom stilu (Silić/Pranjeković 2005: 381).

¹¹ Potvrde za upotrebu i *datum* i *nadnevak*, te *pričuva, preslika* u administrativnim tekstovima na hrvatskome postoje u ranijim istraživanjima (Mešanović-Meša 2011: 130, 132, 139; Mešanović-Meša 2019: 245).

u ostalim spojevima može ili odvojeno ili s crticom (*video-rikorder* i *video rikorder*, *video projekcija* i *video-projekcija*) (Pešikan/Jerković/Pižurica 2005: 49, 186), ali se u kasnijem izdanju za ostale spojeve opredijelilo samo za pisanje s crticom (*video-rikorder*, *video-signal*, *video-zapis*, *video-kamera*, *video-kaseta*, *video-oglas*i, *video-igra*, *video-snimak*, *video-spot*...) (Pešikan/Jerković/Pižurica 2018: 79-80)¹², pa je normativno opravdano pisanje *video-zapis* i *video-nadzor* u verziji na srpskome. Opravdano je i pisanje *ATS jedinica* i *DVD medij*, jer se spojevi s verzalnim (višeslovnim) skraćenicama pišu ili odvojeno ili s crticom (*TV emisija* / *TV-emisija*, *TV program* / *TV-program*) (Pešikan/Jerković/Pižurica 2005: 48, 303), odnosno samo odvojeno (*TV program*, *RTV program*, *TA peć*, *UKT frekvencija*, *SMS poruka*) (Pešikan/Jerković/Pižurica 2018: 83).

Dakle, od izdvojenih jednako upotrijebljenih pojava samo je upotreba lika *lako* usklađena sa sve tri norme: likovi *obavezno*, *usaglašavati se*, *podaci*, te duži lik prijedloga *sa*, kao i obilježavanje nabiranja kada se jedinice nižu jedna ispod druge nisu u skladu s normom hrvatskoga; pisanje *video-zapis* i *video-nadzor* u svim verzijama jedino je usklađeno s normom srpskoga, a *ATS jedinica* i *DVD medij* nije jedino s normom bosanskoga. No, sintagmu *rukovanje sa operativnim zapisima*, koja se također javlja u svim verzijama, zasigurno ne prihvata niti jedan standard, jer neprijelazni glagol *rukovati* označava vladanje čime i uvodi objekt u besprijedložnom instrumentalu (Jahić/Halilović/Palić 2000: 380; Stevanović 1966: 383-384; Halilović/Palić/Šehović 2010: 1161; Anić 2006: 1355; Vujanić i dr. 2007: 1177), te je upotreba instrumentala s prijedlogom *sa* u svim verzijama normativno neprihvatljiva! Posebno izdvajamo još jednu izjednačenu upotrebu u sve tri verzije.

	Bosanski, hrvatski, srpski	Broj ponovljenih pojava
1.	(ovlaštena/ovlašćena) osoba	5
	(nadležna) osoba	2
2.	(ovlašteno/ovlašćeno) lice	3
	(ime i prezime) lica	2
	(potpis) lica	2
	lice	1

Tabela br. 5. Primjeri jednake upotrebe leksema *osoba* i *lice* u sve tri verzije

Riječ je, dakle, o upotrebi leksema *osoba* i *lice*. Naime, u sve tri verzije po sedam puta upotrijebljena je leksema *osoba* i po osam puta leksema *lice*: najprije pet puta *osoba* u čl. 6¹³ i čl. 7¹⁴, zatim dva puta *lice* u istom čl. 7¹⁵, potom dva puta *osoba* u čl. 8¹⁶ i šest puta *lice* u nastavku čl. 8¹⁷. Iako se u drugim izvorima administrativnoga korpusa redovno koristila

¹² Još je u *Jezičkom priručniku* naznačeno da su to nove riječi za čije pisanje će se norma u budućnosti odrediti, a da je najsigurnije pisanje ovih primjera s crticom (Ivić i dr. 1991: 79); Klajn je ponovio dvostrukost usklađenu s ranijim izdanjem *Pravopisa srpskoga jezika* (Klajn 2011: 35).

¹³ *ime i prezime ovlaštene osobe* (B, H), *ime i prezime ovlašćene osobe* (S); *potpis ovlaštene osobe* (B, H), *potpis ovlašćene osobe* (S); *ime i prezime ovlaštene osobe* (B, H), *ime i prezime ovlašćene osobe* (S); *potpis ovlaštene osobe* (B, H), *potpis ovlašćene osobe* (S)

¹⁴ *ili druge za to ovlaštene osobe* (B, H), *ili druge za to ovlašćene osobe* (S)

¹⁵ *zadržava ovlašteno lice* (B, H), *zadržava ovlašćeno lice* (S); *vrši ovlašteno lice* (B, H), *vrši ovlašćeno lice* (S)

¹⁶ *ime i prezime nadležne osobe* (B, H, S); *potpis lica* (B, H, S)

¹⁷ *ime i prezime lica* (B, H, S); *potpis lica* (B, H, S); *ime i prezime lica* (B, H, S); *potpis lica* (B, H, S); *popunjava lice* (B, H, S); *pregledava ovlašteno lice* (B, H), *pregledava ovlašćeno lice* (S)

leksema *osoba* u verzijama na hrvatskome, *lice* u verzijama na srpskome, a obje lekseme u verzijama na bosanskome (Mešanović-Meša 2011: 132, 146), u ovom izvoru nalazimo potvrde za obje leksičke jedinice u sve tri verzije i to u jednakoj upotrebi. Najprije valja istaći i podsjetiti na težnju da se leksema *lice* u savremenom hrvatskom jeziku zamijeni leksemom *osoba* (osim u značenju glagolske kategorije)¹⁸, s druge strane, na čestu upotrebu lekseme *osoba* u srpskom jeziku¹⁹, ali i na ustaljene spojeve riječi *fizičko lice*, *pravno lice* (Halilović/Palić/Šehović 2010: 592²⁰), koji su vrlo česti u administrativnom stilu. Ako i zanemarimo upotrebu lekseme *lice* u verziji na hrvatskome iz normativnog aspekta, moramo skrenuti pažnju na upotrebu obje leksičke jedinice u neposrednoj blizini, odnosno u istim članovima i u vrlo sličnim kontekstima (negdje i istim) što čitaoce ostavlja zapitanima da li se s određenim ciljem koriste obje lekseme, odnosno čini li se semantička razlika između *osobe* i *lica*, a njihovo smjenjivanje u upotrebi dodatno zbunjuje (ako k tome dodamo još da sve to upoređujemo u tri verzije jednoga dokumenta i tražimo zakonomjernost makar u jednome, i to u takvom dokumentu u kojem ne bi smjelo biti nejasnoća, dvosmislenosti ili nedoumica, jasno je o kakvoj situaciji je riječ ovdje). No, vrlo brzo postaje jasno da su *ovlaštena* ili *ovlašćena osoba* i *ovlašteno* ili *ovlašćeno lice* istog značenja, te da je ovo posljedica nedovršena posla u jednoj verziji na osnovu koje su nastajale ostale, kao što je bio slučaj, uostalom, i s primjerima *rukovanje sa operativnim zapisima*, *ATS jedinice*, *DVD medij*, *video-nadzor* i *video-zapis*, *obavezno*, *usaglasiti se*, *podaci*, prijedlogom *sa* ili označavanjem nabiranja, i na kraju krajeva, istih štamparskih grešaka (*izled* i *sadržaj obrasca* u sve tri verzije umjesto *izgled*) i istih propusta u navođenju zagrada²¹.

Bosanski, hrvatski, srpski	i) napomene (izuzimanje i povrat zapisa, brisanje, oštećenje, uređaj koji vrši snimanje (radni/rezervni), zamjena i slično.
----------------------------	---

Tabela br. 6. Primjer pogrešne upotrebe zagrada u sve tri verzije

I na kraju, u čl. 9 koristi se naziv dokumenta koji prestaje važiti izlaskom ovoga dokumenta.

Bosanski	Ovim pravilnikom stavlja se van snage Uputstvo o postupanju s govornim, video-zapisima i zapisima podataka u jedinicama kontrole letenja („Službeni glasnik BiH“, broj 14/05 i 107/10).
Hrvatski	Ovim pravilnikom stavlja se van snage Naputak o postupanju s govornim, video-zapisima i zapisima podataka u jedinicama kontrole letenja („Službeni glasnik BiH“, broj 14/05 i 107/10).
Srpski	Ovim pravilnikom stavlja se van snage Uputstvo o postupanju s govornim, video-zapisima i zapisima podataka u jedinicama kontrole letenja („Službeni glasnik BiH“, broj 14/05 i 107/10).

Tabela br. 7. Primjeri naziva dokumenta upotrijebljenih u jezičkim verzijama

¹⁸ Tafra, B., „Lice i osoba“, *Jezik*, XLVII/3, Zagreb, 95-105; „(Ne)osobno o licu“, *Jezik*, L/1, Zagreb, 35-37.

¹⁹ Npr., u dijelu knjige *Jezičke doumice (Knjiga druga)* pod nazivom *Nestale osobe u gramatici* Fekete ukazuje na greške koje se javljaju u slaganju s predikatom kada se uz riječ *osoba* javi neki broj (Fekete 2008: 138-139).

²⁰ U opisu se na posljednjem mjestu nalazi i *fizička osoba*, *pravna osoba*, no uz odrednicu *osoba* nalazi se samo opis značenja, bez ustaljenih izraza (Halilović/Palić/Šehović 2010: 844).

²¹ Čl. 6

Dakle, nazivi upotrijebljeni u ovim verzijama dokumenta razlikuju se samo po leksemi *uputstvo* i *naputak*, a jednaki su u svim drugim slučajevima, pa i u upotrebi prijedloga *s*, koji se u svakoj verziji samo ovdje javlja u kraćem liku. S obzirom da su i u nazivima ranije objavljenih dokumenata načinjene razlike u upotrebi određenih likova, a koji se razlikuju od izbora u sve tri verzije (npr. u svim verzijama koristio se duži lik prijedloga *sa*, dok je u nazivu upotrijebljen u svim verzijama kraći lik *s*), uporedili smo nazive ovdje upotrijebljene i izvorne nazive dokumenta²², te ih navodimo.

Bosanski (107/2010)	Uputstvo o izmjeni i dopuni Uputstva o postupanju sa govornim, video zapisima i zapisima podataka u jedinicama kontrole letenja
Hrvatski (107/2010)	Uputstvo o izmjeni i dopuni Uputstva o postupanju sa govornim, video zapisima i zapisima podataka u jedinicama kontrole letenja
Srpski (107/2010)	Uputstvo o izmjeni i dopuni Uputstva o postupanju s govornim, video zapisima i zapisima podataka u jedinicama kontrole letenja

Tabela br. 8. Primjeri izvornih naziva dokumenta upotrijebljenih u jezičkim verzijama 2010.

Nazivi dokumenta upotrijebljeni u jezičkim verzijama izvora naše analize u čl. 9 i nazivi dokumenta u naznačenom broju *Službenoga glasnika* (107/2010), gdje je objavljen taj dokument – ne podudaraju se! Najprije, u svim verzijama koristi se leksema *uputstvo* (107/2010), pa i u verziji na hrvatskom jeziku – dakle, naziv na hrvatskom jeziku ne sadrži uopće leksemu *naputak*! Zatim, duži lik prijedloga *sa* upotrijebljen je u verzijama na bosanskome i hrvatskome, kraći lik *s* samo u verziji na srpskome (107/2010), a ne kao što je navedeno u svim verzijama u kraćem liku! I na kraju, u svim verzijama (107/2010) upisano je *video zapis*, bez crtice! Ovo nas navodi na zaključak da se nazivi dokumenata ne koriste u zvaničnoj formi kako bi se moralo činiti, nego se proizvoljno prilagođavaju u novim verzijama ukoliko se spominju, dajući im potpuno novi naziv. Nazivi dokumenata, kao i nazivi knjiga, poglavlja, organizacija, ustanova, komisija i slični nazivi upotrijebljeni kao vlastita imena, naprosto, ne bi smjeli podlijetati ponovnoj lekturi ili izmjeni u bilo kojem segmentu, jer se tako, i u pravnom pogledu, poziva na dokument koji ne postoji! Nažalost, jezička prilagodba shvata se kao ispunjavanje forme da se načine tri jezičke verzije i da se tako ispuni obaveza proizašla iz službene trojezičnosti, a zanemaruju se, u prvom redu, suštinski, pravni principi, a često i jezička kultura. Da slučaj bude gori, ni ovi nazivi (107/2010) nisu usklađeni s normama triju standarda, te se u verziji na hrvatskome koristi *uputstvo*, koje se u *Hrvatskom pravopisu* upućuje na bolju riječ *uputa*, *naputak* (Babić/Finka/Moguš 2004: 454), spomenuti duži lik prijedloga *sa*, te se odvojeno piše *video zapis* (o tome smo već govorili); u verziji na bosanskome (107/2010) također ni drugi način pisanja *video zapis* nije usklađen s normom ovog standarda; samo je, iako drugačije napisano od verzije iz 2022, u verziji na srpskome (107/2010) i ovaj način pisanja bio prihvatljiv. Premda to nije bio jedan od primarnih ciljeva ovog rada, no da bismo pronikli u sam tok nastajanja triju verzija, uporedili smo odlike i ovoga dokumenta, tražeći u prvotnim dokumentima (107/2010) temeljne jezičke odlike svake verzije koju smo ovdje analizirali. Nažalost, takve rezultate nismo pronašli: prvo, značajan je broj pojava koje

²² U naznačenom broju *Službenoga glasnika* objavljen je jedan od spomenutih dokumenta koji su nam poslužili za dodatnu analizu (*Službeni glasnik*, godina XIV, br. 107, 27. decembra/prosinca 2010. godine) (str. 33-34).

su upotrijebljene u sve tri verzije bez razlika, a koje su opet u opreci s normama (i o njima smo već govorili) (*korištenje; obuhvata; definisane intervencije; služba vazduhoplovne navigacije; služba vazduhoplovnih komunikacija, navigacije i nadzora; vazduhoplovna meteorološka služba; služba vazduhoplovnih informacija; vazdušni saobraćaj; obezbjeđivanje uslova; vanredni događaj; sistem; direktno; CNS sistem; CNS podsistem*), a drugo, temeljne pravopisne greške prikazuju se kao razlike među verzijama (*bezbijedno /H/, bezbedno /S/, bezbjedno /B/*)! Dakle, iako je bilo očekivano da su već u prvotnim dokumentima uspostavljene normativno opravdane opreke, kako iz uže stručne terminologije vezane za ove dokumente koje imaju likove kao *zračni/vazdušni, zrakoplovni/vazduhoplovni, vanredni/izvanredni (događaj), saobraćaj/promet*, tako i sve druge razlike u upotrebi izdvojenih likova (*korištenje/korišćenje; obuhvaća/obuhvata; definirane/definisane; objezbjeđivanje uslova / osiguravanje uvjeta; sistem/sustav; direktno/izravno; CNS-sistem / CNS sistem / CNS sustav*), takvi su rezultati izostali. Tekstovi ne nastaju (bar ne ovaj) tako što raniji predlošci iz određene oblasti posluže kao vodilje i u terminološkom i u normativnom pogledu, nego se još uvijek tekstovi sačinjavaju iznova, s istim ili novim pogreškama, umjesto da se samo na već utabanim i čvrsto postavljenim i normativnim i pravnim temeljima nadograđuje pravni i jezički izraz svake verzije.

Zaključak

Analiza jednoga dokumenta i njegovih jezičkih verzija dala je nova saznanja o funkcioniranju službene višejezičnosti na bh. prostoru, rasvijetlila način nastanka triju verzija i ukazala na vrlo važne ne samo jezičke nego i pravne nesuglasice i propuste. U ovim jezičkim verzijama načinjen je određeni broj razlika po kojima su se verzije razlikovale jedna od druge i izdvojene su dvije takve skupine: bosanski, srpski / hrvatski, te bosanski, hrvatski / srpski. Najmanje je razlika načinjeno na sintaksičkom, dok obje grupe prednjače u broju razlika na leksičkom planu. Nisu pronađene pojave po kojima se sve tri verzije međusobno razlikuju, niti grupa pojava po kojoj bi se verzija na bosanskom odvajala od verzija na hrvatskom i srpskom. Konstatirano je da dubleti u bosanskom standardu omogućavaju da se verzija na bosanskome približi u upotrebi objema verzijama, praveći tako dvije grupe razlika među njima. Iz normativnog aspekta prikazane razlike, izuzev jedne pojave, ocijenjene su kao potrebne i opravdane u postupku stvaranja triju verzija, no u daljem istraživanju izdvojeni su likovi ili leksičke jedinice koje su upotrijebljene jednako u svim verzijama te ili nisu usklađene s normama ili nisu dosljedne u upotrebi: najviše takvih neusklađenosti sadrži verzija na hrvatskome, najmanje verzija na srpskome. U ovom slučaju nije riječ o malom broju lektorskih propusta, nego o nedopustivo čestim pogreškama. Dakle, ovdje se ne ostvaruju pogreške u korištenju pojava kao razlika među jezičkim verzijama, nego su nastale tako što nužne razlike nisu prikazane i koristili su se jednaki likovi u sve tri verzije. Osim toga, dokument sadrži i pogreške koje nisu povezane s nastankom triju verzija, nego su odraz zanemarene jezičke kulture uopće. Skrenuta je pažnja na vrlo olahko prihvaćeno i prilagođavanje naziva ranije objavljenih dokumenata u svakoj verziji kada nastaju novi nazivi koji jezički nisu podudarni prvotnim nazivima dokumenta – ni jezički ni pravno ti nazivi ne postoje. No, u obilju takvih situacija koji su rezultat ovako ostvarene službene višejezičnosti to, izgleda, ne zabrinjava ni lingvističku ni pravnu bh. nauku, te se i ne radi na iznalaženju rješenja koje bi donijelo mnogo

bolje rezultate u pogledu ostvarivanja službene trojezičnosti u BiH od tekstova koje smo dobivali protekla dva desetljeća, te ih još i danas dobivamo.

Izvori

1. *Pravilnik o postupanju sa govornim, video-zapisima i zapisima podataka u jedinicama za pružanje usluga u zračnom prometu (ATS jedinicama)*, Službeni glasnik BiH, godina XXVI, br. 1, 7. januara/siječnja 2022. godine (bosanski)
2. *Pravilnik o postupanju sa govornim, video-zapisima i zapisima podataka u jedinicama za pružanje usluga u zračnom prometu (ATS jedinicama)*, Službeni glasnik BiH, godina XXVI, br. 1, 7. januara/siječnja 2022. godine (hrvatski)
3. *Pravilnik o postupanju sa govornim video-zapisima i zapisima podataka u jedinicama za pružanje usluga u vazdušnom saobraćaju (ATS jedinicama)*, Službeni glasnik BiH, godina XXVI, br. 1, 7. januara 2022. godine (srpski)
4. *Uputstvo o izmjeni i dopuni Uputstva o postupanju sa govornim, video zapisima i zapisima podataka u jedinicama kontrole letenja*, Službeni glasnik, godina XIV, br. 107, 27. decembra/prosinca 2010. godine (bosanski)
5. *Uputstvo o izmjeni i dopuni Uputstva o postupanju sa govornim, video zapisima i zapisima podataka u jedinicama kontrole letenja*, Službeni glasnik, godina XIV, br. 107, 27. decembra/prosinca 2010. godine (hrvatski)
6. *Uputstvo o izmjeni i dopuni Uputstva o postupanju s govornim, video zapisima i zapisima podataka u jedinicama kontrole letenja*, Službeni glasnik, godina XIV, br. 107, 27. decembra/prosinca 2010. godine (srpski)

Literatura

1. Anić, Vladimir (2006), *Veliki rječnik hrvatskoga jezika*, Novi Liber, Zagreb
2. Babić, Stjepan (2002), *Tvorba riječi u hrvatskome književnome jeziku (treće, poboljšano izdanje)*, Hrvatska akademija znanosti i umjetnosti, Nakladni zavod Globus, Zagreb
3. Babić, Stjepan, Dalibor Brozović, Ivo Škarić, Stjepko Težak (2007), *Glasovi i oblici hrvatskoga književnoga jezika*, Hrvatska akademija znanosti i umjetnosti, Nakladni zavod Globus, Zagreb
4. Babić, Stjepan, Božidar Finka, Milan Moguš (2004), *Hrvatski pravopis (VIII izdanje)*, Školska knjiga, Zagreb
5. Babić, Stjepan, Milan Moguš (2011), *Hrvatski pravopis usklađen sa zaključcima Vijeća za normu hrvatskoga standardnog jezika (2. izdanje)*, Školska knjiga, Zagreb
6. Baotić, Josip (2012), *Približavanje jeziku ili približavanje jezika*, Slavistički komitet, Sarajevo
7. Barić, Eugenija, Mijo Lončarević, Dragica Malić, Slavko Pavešić, Mirko Peti, Vesna Zečević, Marija Znika (1997), *Hrvatska gramatika (II. promijenjeno izdanje)*, Školska knjiga, Zagreb
8. Čedić, Ibrahim (2001), *Osnovi gramatike bosanskog jezika*, Institut za jezik, Sarajevo
9. Čedić, Ibrahim, Hadžem Hajdarević, Safet Kadić, Aida Kršo, Naila Valjevac (2007), *Rječnik bosanskog jezika*, Institut za jezik, Sarajevo
10. Fekete, Egon (2008), *Jezičke doumice (Knjiga druga)*, Beogradska knjiga, Beograd

11. Halilović, Senahid (1996), *Pravopis bosanskoga jezika*, Kulturno društvo Bošnjaka Preporod, Sarajevo
12. Halilović, Senahid (1999), *Pravopis bosanskoga jezika (Priručnik za škole)*, Dom štampe, Zenica
13. Halilović, Senahid, Ismail Palić, Amela Šehović (2010), *Rječnik bosanskoga jezika*, Filozofski fakultet, Sarajevo
14. Halilović, Senahid (2017), *Pravopis bosanskoga jezika (drugo, izmijenjeno i dopunjeno izdanje)*, Slavistički komitet, Sarajevo
15. Ivić, Pavle, Ivan Klajn, Mitar Pešikan, Branislav Brborić (1991), *Jezički priručnik*, Radio-televizija, Beograd
16. Jahić, Dževad, Senahid Halilović, Ismail Palić (2000), *Gramatika bosanskoga jezika*, Dom štampe, Zenica
17. Katnić-Bakaršić, Marina (2001), *Stilistika (priručnik za studente)*, Ljiljan, Sarajevo
18. Klajn, Ivan (2011), *Rečnik jezičkih nedoumica (12. izdanje)*, Prometej, Novi Sad
19. Mamić, Mile (2004), *Hrvatsko pravno nazivlje (članci i rasprave)*, Lin-Cro, Zadar
20. Mešanović-Meša, Emira (2011), *Kontrastivna analiza bosanskog, hrvatskog i srpskog jezika u zakonima Federacije Bosne i Hercegovine*, Slavistički komitet, Sarajevo
21. Mešanović-Meša, Emira (2018), „Funkcioniranje službenih jezika u Bosni i Hercegovini“, *Sarajevski filološki susreti 4, Zbornik radova (knj. 1)*, Bosansko filološko društvo, Sarajevo, 305-325.
22. Mešanović-Meša, Emira (2019), *Jezik u bosanskohercegovačkom zakonodavstvu*, Slavistički komitet, Sarajevo
23. Mønnesland, Svein (2005), „Od zajedničkog standarda do trostandardne situacije“, *Jezik u Bosni i Hercegovini*, Institut za jezik, Institut za istočnoevropske i orijentalne studije, Sarajevo, Oslo, 481-524.
24. Palić, Ismail (2009), „Mogućnost funkcioniranja triju standardnih jezika (bosanskoga, hrvatskoga i srpskoga) u Bosni i Hercegovini“, *Bošnjački pogledi na odnose između bosanskog, hrvatskog i srpskog jezika*, Institut za jezik, Institut für Slawistik der Karl-franzens-Universität Graz, Sarajevo, Graz, 77-90.
25. Pešikan, Mitar, Jovan Jerković, Mato Pižurica (2005), *Pravopis srpskoga jezika*, Matica srpska, Zavod za udžbenike i nastavna sredstva, Novi Sad, Beograd
26. Pešikan, Mitar, Jovan Jerković, Mato Pižurica (2018), *Pravopis srpskoga jezika (treće izdanje)*, Matica srpska, Novi Sad
27. Ristić, Stana (2006), *Raslojenost leksike srpskog jezika i leksička norma*, Institut za jezik SANU, Beograd
28. Silić, Josip, Ivo Pranjković (2005), *Gramatika hrvatskoga jezika za gimnazije i visoka učilišta*, Školska knjiga, Zagreb
29. Stanojčić, Živojin, Ljubomir Popović (2008), *Gramatika srpskog jezika za gimnazije i srednje škole (jedanaesto, prerađeno izdanje)*, Zavod za udžbenike, Beograd
30. Stevanović, Mihailo (1966), *Gramatika srpskohrvatskog jezika za više razrede gimnazije (peto izdanje)*, Obod, Cetinje
31. Težak, Stjepko, Stjepan Babić (2005), *Gramatika hrvatskoga jezika (priručnik za osnovno jezično obrazovanje) (15. izdanje)*, Školska knjiga, Zagreb

32. Vujanić, Milica, Darinka Gortan-Premk, Milorad Dešić, Rajna Dragičević, Miroslav Nikolić, Ljiljana Nogo, Vasa Pavković, Nikola Ramić, Rada Stijović, Milica Tešić, Egon Fekete (2007), *Rečnik srpskoga jezika*, Matica srpska, Novi Sad
33. Vajzović, Hanka (2008), *Jezik i nacionalni identiteti (sociolingvističke teme)*, Fakultet političkih nauka, Sarajevo

OFFICIAL TRILINGUALISM IN BOSNIA AND HERZEGOVINA ON ONE DOCUMENT EXAMPLE

Abstract

Official trilingualism in BiH in the last 20 years is reflected in the preparation of legal documents and similar acts in three official languages, and each such document is published in official gazettes of BiH in three language versions: Bosnian, Croatian and Serbian. Each language version should be in line with the norm of its standard and at the same time be different from the other two versions. The harmonization of these language versions with the norms has been the subject of previous research, and in this paper we will observe the differences at all language levels between the three versions of one official document.

Key words: *official languages, Bosnian, Croatian, Serbian, norm, phonetics, morphology, syntax, vocabulary*

Amina Pehlić

AKCENATSKI TIPOVI DVOSLOŽNIH IMENICA ŽENSKOG RODA E-DEKLINACIJE U RJEČNICIMA BOSANSKOG JEZIKA I STANDARDNOJEZIČKOJ PRAKSI

Sažetak

Cilj ovog rada bio je dvosložne imenice ženskog roda e-deklinacije iz istraživačkog korpusa (79 imenica) predstaviti po akcenatskim tipovima – komparativno prema opisu u rječnicima bosanskog jezika i prema rezultatima istraživanja u standardnojezičkoj praksi, a zatim uvrstiti da li se u standardnojezičkoj praksi javljaju akcenatski tipovi pojedinih imenica koji nisu evidentirani u rječnicima i obrnuto – akcenatski tipovi imenica iz rječnika koji nisu evidentirani u standardnojezičkoj praksi. Prema rezultatima istraživanja akcenatska tipološka pripadnost 41 imenice podudara se prema opisu u standardnojezičkoj praksi i opisu u rječnicima, dok su kod 38 imenica evidentirane razlike. Među bosanskim standardnojezičkim priručnicima treba planirati i ortoepski priručnik koji bi, osim opisa akcenatskog sistema bosanskog jezika i akcenatske tipologije, trebalo da sadrži i leksiku bosanskog jezika prema akcenatskoj tipološkoj pripadnosti. U tu svrhu, pored dosadašnjeg akcenatskog opisa u priručnicima – koji bi poslužio kao osnova, trebalo bi istražiti, opisati i uzeti u obzir i stanje u savremenoj standardnojezičkoj praksi.

Ključne riječi: akcenatski tipovi, standardnojezička praksa, rječnici

Uvod

Dvosložne imenice ženskog roda e-deklinacije prema akcenatskoj tipologiji (Alić, 2017: 39-47; Vukušić, Zoričić i Grasselli-Vukušić, 2007: 72-88) pripadaju nepromjenljivom i promjenljivom akcenatskom tipu – one koje imaju uzlazne akcente na prvom slogu pripadaju dvama tipovima: promjenljivom (*tip gláva* i *tip vòda*) i nepromjenljivom (*tip prija* i *tip žèna*), dok sve imenice sa silaznim akcentima na prvom slogu pripadaju nepromjenljivom akcenatskom tipu (*tip mājka* i *tip knjīga*):

Promjenljivi tip <i>gláva</i>			Promjenljivi tip <i>vòda</i>	
	jd.	mn.	jd.	mn.
N	<i>gláva</i>	<i>glàve</i>	<i>vòda</i>	<i>vòde</i>
G	<i>glávē</i>	<i>glávā</i>	<i>vòdē</i>	<i>vódā</i>
D	<i>glâvi</i> i <i>glâvi</i>	<i>glávama</i>	<i>vòdi</i> i <i>vòdi</i>	<i>vòdama</i>
A	<i>glâvu</i>	<i>glàve</i>	<i>vòdu</i>	<i>vòde</i>
V	<i>glâvo</i>	<i>glàve</i>	<i>vòdo</i>	<i>vòde</i>
I	<i>glávôm</i>	<i>glávama</i>	<i>vòdôm</i>	<i>vòdama</i>
L	<i>glâvi</i>	<i>glávama</i>	<i>vòdi</i>	<i>vòdama</i>

Nepromjenljivi tip <i>príja</i>			Nepromjenljivi tip <i>žèna</i>		
	jd.	mn.		jd.	mn.
N	<i>príja</i>	<i>príje</i>		<i>žèna</i>	<i>žène</i>
G	<i>príjē</i>	<i>príjā</i>		<i>žènē</i>	<i>žénā</i>
D	<i>príji</i>	<i>príjama</i>		<i>žèni</i>	<i>žènama</i>
A	<i>príju</i>	<i>príje</i>		<i>žènu</i>	<i>žène</i>
V	<i>príjo</i>	<i>príje</i>		<i>žèno</i>	<i>žène</i>
I	<i>príjōm</i>	<i>príjama</i>		<i>žènōm</i>	<i>žènama</i>
L	<i>príji</i>	<i>príjama</i>		<i>žèni</i>	<i>žènama</i>

Nepromjenljivi tip <i>mâjka</i>			Nepromjenljivi tip <i>knjîga</i>		
	jd.	mn.		jd.	mn.
N	<i>mâjka</i>	<i>mâjke</i>		<i>knjîga</i>	<i>knjîge</i>
G	<i>mâjkē</i>	<i>mâjkī</i>		<i>knjîgē</i>	<i>knjîgā</i>
D	<i>mâjci</i>	<i>mâjkama</i>		<i>knjîzi</i>	<i>knjîgama</i>
A	<i>mâjku</i>	<i>mâjke</i>		<i>knjîgu</i>	<i>knjîge</i>
V	<i>mâjko</i>	<i>mâjke</i>		<i>knjîgo</i>	<i>knjîge</i>
I	<i>mâjkōm</i>	<i>mâjkama</i>		<i>knjîgōm</i>	<i>knjîgama</i>
L	<i>mâjci</i>	<i>mâjkama</i>		<i>knjîzi</i>	<i>knjîgama</i>

Akcentatske alternacije u Vjd., Vmn. i Gmn. predvidljive su i ne smatraju se relevantnim pri podjeli na promjenljivi i nepromjenljivi akcentatski tip. U akcentatskom tipološkom predstavljanju zasebno se predstavljaju imenice promjenljivog tipa uzlazne intonacije koje se akcentatski podudaraju s imenicama *tipa gláva* i *tipa vòda* a razlika je u izostajanju alternacije u Djđ. (*tip grána* i *tip gòra*) (Alić, 2017: 45-46; Vukušić, Zoričić i Grasselli-Vukušić, 2007: 86).

U ovom su radu predmet analize dvosložne imenice ženskog roda e-deklinacije od kojih je većinu akcentatski opisao Daničić (1925: 4–6). Cilj je bio uraditi poredbenu analizu akcentatske tipološke pripadnosti imenica iz istraživačkog korpusa (njih 79) – prema stanju u standardnojezičkoj praksi i prema opisu u rječnicima bosanskog jezika. Djelimično je iskorišten istraživački materijal korišten za rad „Akcentat imenica *tipa vòda* i *žèna* u savremenom bosanskom jeziku“ (Pehlić, 2021), kao i za rad prihvaćen za objavljivanje u zborniku radova sa *Trećeg simpozija o bosanskom jeziku* (održan u Sarajevu u maju 2021. god.), pod naslovom „Akcentat imenica *tipa gláva* i *príja* u savremenom bosanskom jeziku“.

Od metoda istraživanja korištena je metoda analize sadržaja (u analizi teorijskih izvora i snimljenog istraživačkog materijala), metoda komparativne analize (u poređenju akcentatske tipološke pripadnosti imenica u rječnicima bosanskog jezika i u standardnojezičkoj praksi) i metoda intervjuja (u prikupljanju istraživačkog materijala za akcentatsku analizu).

Od istraživačkih tehnika korišteno je audiosnimanje istraživačkog materijala, a kao istraživački instrument korišten je anketni upitnik u formi strukturiranog intervjuja. Anketni upitnik se sastojao iz uvodnog dijela, koji su činili osnovni biografski podaci ispitanika (ime i prezime, broj godina, mjesto rođenja / življenja, stručna sprema) i glavnog dijela, koji su činile paradigme 79 imenica u formi sintagmi ili rečenica. Analizom su obuhvaćene sljedeće imenice:

aga, bačva, banka, brada, buha, bukva, čavka, ćurka, daska, dinja, dojka, duša, glava, gljiva, gora, grana, greda, igla, igra, jela, kletva, klupa, knjiga, kosa (na glavi), kosa (alat), koza, krava, kruška, kuća, kula, kuma, lađa, lipa, loza (biljka), loza (porodična), luka, magla, majka, maska, međa, metla, muha, munja, noga, ovca, paša, pčela, peta, pjesma, pravda, prija, ptica, puška, rana, rosa, ruka, sablja, sestra, sluga, snaha, strana, suza, svinja, šljiva, teta, torba, trava, vila, voda, vojska, zemlja (država), zemlja (tlo), zima, zmija, zora, žaba, žica, želja, žena. Uzorak su činila 23 ispitanika iz različitih dijelova Bosne i Hercegovine, čija jezička praksa podrazumijeva upotrebu standardnog jezika – dva ispitanika su srednjoškolci, a ostalih 21 su studenti ili svršeni različitih studijskih programa. Starosna dob većine ispitanika je od 20 do 40 godina.

Zadatak ispitanika bio je da naprave audiosnimak pročitnog upitnika. Urađeno je akcentovanje snimljenog materijala za svakog ispitanika i formirana istraživačka baza za analizu.

Komparativni pregled akcenatske tipološke pripadnosti dvosložnih imenica ženskog roda e-deklinacije prema istraživanju stanja u standardnojezičkoj praksi i prema opisu u rječnicima

Analiza akcenatskog opisa općenito u savremenim bosanskim standardnojezičkim priručnicima (pravopis, gramatike, rječnici, monografija *Akcent u standardnom bosanskom jeziku* /Alić, 2017/), prema ranijem istraživanju (Pehlić, 2021: 505-516; Pehlić, 2022) pokazala je da najviše informacija o akcenatskim oblicima, odnosno alternacijama u paradigmi pojedinačnih imenica nude *Rječnik bosanskoga jezika* (Halilović, Palić i Šehović, 2010) (skrać. RBJ2) i *Rječnik bosanskog jezika* (Jahić, 2010–2019) (skrać. RBJ3). U *Rječniku bosanskog jezika* (Čedić i sar., 2007) (skrać. RBJ1) navodi se akcent osnovnog oblika imenica, tj. Njd., ali ne nužno i oblici u kojima se javljaju akcenatske alternacije. Iako i RBJ2 i RBJ3 ne bilježe uvijek sve alternacije, ipak se na osnovu podataka koje daju o akcenatskim oblicima može zaključivati kojem akcenatskom tipu pripada pojedina riječ (što nije slučaj sa RBJ1), stoga su ova dva rječnika (RBJ2 i RBJ3) iskorištena za dalju komparativnu analizu akcenatske tipološke pripadnosti imenica u odnosu na stanje u standardnojezičkoj praksi.

Pripadnost tipovima u standardnojezičkoj praksi ¹				Tipološka pripadnost navedenih imenica u rječnicima ² (RBJ2, RBJ3 ³):
Imenice:	<u>Tip gláva</u> ⁴ :	Pripadnost drugim tipovima:		
<i>dúša</i>	100%	dúša – tip prija	17%	
				tip gláva i prija

¹ Imenice su navedene po akcenatskim tipovima u kojima su u najvećem procentu zabilježene u standardnojezičkoj praksi, a zatim je navedena manja procentualna pripadnost drugim tipovima. Kod ispitanika su pojedine imenice zabilježene u više akcenatskih tipova.

² Pripadnost određenom akcenatskom tipu u rječnicima evidentirana je ukoliko imenica u oba ili u jednom rječniku pripada tom akcenatskom tipu.

³ RBJ3 se odnosi samo na imenice za koje postoje podaci, budući da nije objavljen tom RBJ3 od slova P do kraja.

⁴ Dupletni oblici imenica tipa *gláva* u Djđ. (sa akc. alternacijom i bez nje) zabilježeni su u imenica: *dúša, gláva, grána, óvca, vójska* i *zima*.

<i>gláva</i>	100%	---	tip gláva
<i>grána</i>	100%	---	tip gláva
<i>òvca</i>	96%	òvca – tip príja 30%	tip gláva i vòda (òvca)
		òvca – tip žèna 4%	
<i>rúka</i>	100%	---	tip gláva
<i>strána</i>	100%	---	tip gláva
<i>tráva</i>	87%	tráva – tip príja 39%	tip príja
<i>vójska</i>	100%	vójska – tip príja 9%	tip gláva
<i>zíma</i>	100%	zíma – tip príja 39%	tip príja
<u>Tip vòda⁵:</u>			
<i>kòsa</i> (na glavi)	100%	---	tip vòda
<i>kòsa</i> (alat)	91%	kòsa (alat) – tip žèna 26%	tip vòda
<i>nòga</i>	91%	nòga – tip žèna 9%	tip vòda
<i>vòda</i>	100%	---	tip vòda
<i>zèmlja</i> (država)	83%	zèmlja – tip žèna 17%	tip vòda
		zèmlja – tip knjiga 9%	
<i>zèmlja</i> (tlo)	70%	zèmlja – tip žèna 9%	tip vòda
		zèmlja – tip knjiga 26%	
<i>zòra</i>	70%	zòra – tip žèna 70%	tip žèna
		zòra – tip knjiga 4%	
<u>Tip príja:</u>			
<i>bánka</i>	70%	bánka – tip mājka 17%	tip príja i mājka
		bánka – tip žèna 13%	
<i>bráda</i>	100%	bráda – tip gláva 9%	tip príja
<i>gréda</i>	78%	gréda – tip gláva 70%	tip gláva i príja
<i>jéla</i>	91%	jéla – tip gláva 26%	tip príja
<i>klúpa</i>	100%	klúpa – tip gláva 13%	tip príja
<i>kúla</i>	96%	kúla – tip gláva 17%	tip gláva i príja
<i>kúma</i>	91%	kúma – tip gláva 9%	tip príja
<i>lúka</i>	100%	lúka – tip gláva 9%	tip príja i žèna
<i>múnja</i>	96%	múnja – tip gláva 4%	tip príja
<i>péta</i>	74%	péta – tip gláva 52%	tip príja
<i>príja</i>	100%	---	tip príja
<i>slúga</i>	91%	slúga – tip gláva 22%	tip gláva i príja
<i>svínja</i>	91%	svínja – tip gláva 26%	tip príja
<i>téta</i>	57%	téta – tip gláva 22%	tip žèna
		téta – tip knjiga 39%	
		téta – tip žèna 26%	
<i>tórba</i>	96%	tórba – tip gláva 17%	tip príja i tip knjiga

⁵ Dubletni oblici imenica tipa *vòda* u Djd. (sa akc. alternacijom i bez nje) zabilježeni su kod svih ovdje navedenih imenica: *kòsa* (na glavi), *kòsa* (alat), *nòga*, *vòda*, *zèmlja* (država), *zèmlja* (tlo), *zòra*.

<i>víla</i>	87%	<i>víla</i> – tip gláva	35 %	tip gláva i príja
<u>Tip žèna:</u>				
<i>bùha</i>	52%	<i>bùha</i> – tip knjìga	43%	tip žèna
		<i>bùha</i> – tip vòda	4%	
<i>dàska</i>	48%	<i>dàska</i> – tip vòda	35%	tip vòda i žèna
<i>gòra</i>	74 %	<i>gòra</i> – tip vòda	43%	tip žèna
		<i>gòra</i> – tip knjìga	9%	
<i>ìgla</i>	83%	<i>ìgla</i> – tip vòda	52%	tip žèna
		<i>ìgla</i> – tip knjìga	13%	
<i>ìgra</i>	57%	<i>ìgra</i> – tip knjìga	39%	tip žèna i knjìga
		<i>ìgra</i> – tip vòda	9%	
<i>kòza</i>	87%	<i>kòza</i> – tip vòda	57%	tip žèna
<i>lòza</i> (biljka)	91%	<i>lòza</i> – tip vòda	70%	tip vòda i žèna
<i>lòza</i> (porodična)	83%	<i>lòza</i> – tip vòda	22%	tip vòda i žèna
<i>màgla</i>	70%	<i>màgla</i> – tip vòda	22%	tip žèna
		<i>màgla</i> – tip knjìga	26%	
<i>màska</i>	96%	<i>màska</i> – tip knjìga	9%	tip žèna
<i>mèða</i>	78%	<i>mèða</i> – tip vòda	26%	tip vòda i žèna
		<i>mèða</i> – tip knjìga	26%	
<i>mètla</i>	78%	<i>mètla</i> – tip vòda	35%	tip vòda i žèna
		<i>mètla</i> – tip knjìga	13%	
<i>mùha</i>	57%	<i>mùha</i> – tip vòda	17%	tip žèna
		<i>mùha</i> – tip knjìga	43%	
<i>pčèla</i>	65%	<i>pčèla</i> – tip vòda	39%	tip žèna
		<i>pčèla</i> – tip knjìga	30%	
<i>ròsa</i>	74%	<i>ròsa</i> – tip vòda	52%	tip žèna
		<i>ròsa</i> – tip knjìga	9%	
<i>sèstra</i>	96%	<i>sèstra</i> – tip vòda	4%	tip žèna
<i>snàha</i>	83%	<i>snàha</i> – tip vòda	17%	tip žèna
		<i>snàha</i> – tip knjìga	22%	
<i>sùza</i>	61%	<i>sùza</i> – tip vòda	30%	tip žèna i knjìga
		<i>sùza</i> – tip knjìga	39%	
<i>zmìja</i>	91%	<i>zmìja</i> – tip vòda	4%	tip žèna
		<i>zmìja</i> – tip príja	4%	
<i>žèna</i>	100%	---		tip žèna
<u>Tip mājka:</u>				
<i>čàvka</i>	100%	---		tip mājka
<i>ćúrka</i>	100%	---		tip mājka
<i>dôjka</i>	100%	---		tip mājka
<i>klètva</i>	100%	---		tip mājka
<i>lâða</i>	100%	---		tip mājka

<i>mâjka</i>	91%	májka ⁶ – tip prija	17%	tip mâjka
<i>prâvda</i>	100%	---		tip mâjka
<u>Tip knjiga:</u>				
<i>àga</i>	74%	àga – tip žena	30%	tip žena
<i>băčva</i>	100%	---		tip knjiga
<i>bûkva</i>	100%	---		tip knjiga
<i>dînja</i>	100%	---		tip knjiga
<i>gljîva</i>	100%	---		tip knjiga
<i>knjîga</i>	100%	---		tip knjiga
<i>krăva</i>	100%	---		tip knjiga
<i>krûška</i>	100%	---		tip knjiga
<i>kûća</i>	100%	---		tip knjiga
<i>lîpa</i>	100%	---		tip knjiga
<i>păša</i>	78%	păša – tip žena	22%	tip knjiga i žena
		păša – tip vòda	4%	
<i>pjěsma</i>	100%	---		tip knjiga
<i>pŕica</i>	100%	---		tip knjiga
<i>pûška</i>	100%	---		tip knjiga
<i>răna</i>	100%	---		tip knjiga
<i>săblja</i>	100%	---		tip knjiga
<i>šljîva</i>	100%	---		tip knjiga
<i>žăba</i>	100%	---		tip knjiga
<i>žělja</i>	91%	žělja – tip žena	26%	tip knjiga i žena
		žělja – tip vòda	4%	
<i>žica</i>	100%	---		tip knjiga

Tabela 1: Komparativni pregled akcenatske tipološke pripadnosti imenica prema istraživanju stanja u standardnojezičkoj praksi i prema opisu u rječnicima: RBJ2 (Halilović, Palić i Šehović 2010) i RBJ3 (Jahić 2010–2019)

Na osnovu komparativnog pregleda akcenatske tipološke pripadnosti istraživanih imenica, prema stanju u standardnojezičkoj praksi i prema opisu u rječnicima (RBJ2 i RBJ3), može se zaključiti sljedeće:

Akcenatska tipološka pripadnost 41 imenice podudara se prema opisu u standardnojezičkoj praksi i opisu u rječnicima (u jednom ili u oba rječnika). To su imenice: *dúša*, *gláva*, *grána*, *gréda*, *rúka*, *strána*, *kòsa* (na glavi), *vòda*, *gréda*, *kúla*, *prija*, *slúga*, *vila*, *dàska*, *lòza* (biljka), *lòza* (porodična), *sèstra*, *žèna*, *čâvka*, *ćúrka*, *dôjka*, *klétva*, *lâđa*, *prâvda*, *băčva*, *bûkva*, *dînja*, *gljîva*, *knjîga*, *krăva*, *krûška*, *kûća*, *lîpa*, *pjěsma*, *pŕica*, *pûška*, *răna*, *săblja*, *šljîva*, *žăba* i *žica*;

U ostalih 38 imenica postoje razlike u akcenatskoj tipološkoj pripadnosti prema opisu u standardnojezičkoj praksi i opisu u rječnicima:

⁶ U odnosu na imenicu *mâjka*, imenica *májka* ima drugačije značenje u rječnicima: razg. majčina ili očeva majka; nena, nana. U primjerima zabilježenim u standardnojezičkoj praksi u ovom istraživanju *májka* ima isto značenje kao i *mâjka*.

- u standardnojezičkoj praksi prisutni su akcenatski tipovi imenica koji nisu evidentirani u rječnicima;
- u rječnicima su, najčešće, evidentirani akcenatski tipovi imenica koji su u standardnojezičkoj praksi zastupljeni u najvećem procentu. Međutim, ima nekoliko imenica koje se javljaju u akcenatskim tipovima koji, iako kod ovih imenica procentualno najveći, ipak nisu zabilježeni u rječnicima: *tráva* – tip gláva (87%), *zíma* – tip gláva (100%), *téta* – tip prija (57%), *äga* – tip knjiga (74%);
- također, postoji veći broj imenica u kojih su u značajnom procentu u standardnojezičkoj praksi zabilježeni akcenatski tipovi koji se ne bilježe u rječnicima:
 - iznad 50%: *zòra* – tip vòda (70%), *kòza* – tip vòda (57%), *péta* – tip gláva (52%), *ìgla* – tip vòda (52%), *ròsa* – tip vòda (52%);
 - do 50%: *bùha* – tip knjiga (43%), *gòra* – tip vòda (43%), *mùha* – tip knjiga (43%), *pčèla* – tip vòda (39%) i *pčèla* – tip knjiga (30%), *tèta* – tip knjiga (39%) i *téta* – tip gláva (22%), *òvca* – tip prija (30%), *sùza* – tip vòda (30%), *kòsa* (alat) – tip žena (26%), *zèmlja* (tlo) – tip knjiga (26%), *jéla* – tip gláva (26%), *màgla* – tip knjiga (26%) i *màgla* – tip vòda (22%), *mèda* – tip knjiga (26%), *snàha* – tip knjiga (22%) itd.
- evidentirana su tri primjera akcenatskih tipova imenica koje bilježe rječnici, a koji nisu evidentirani u standardnojezičkoj praksi: *òvca* – tip vòda, *lùka* – tip žena i *tòrba* – tip knjiga.

Zaključak

Cilj ovog rada bio je uraditi poredbenu analizu akcenatske tipološke pripadnosti dvosložnih imenica ženskog roda e-deklinacije iz istraživačkog korpusa (njih 79) – prema stanju u standardnojezičkoj praksi i prema opisu u rječnicima bosanskog jezika.

Rezultati istraživanja pokazali su da se akcenatska tipološka pripadnost oko pola istraživanih imenica podudara prema opisu u standardnojezičkoj praksi i opisu u rječnicima (u jednom ili oba rječnika), dok su kod ostalih imenica evidentirane razlike: a) u standardnojezičkoj praksi prisutni su akcenatski tipovi imenica koji nisu evidentirani u rječnicima; b) u rječnicima su evidentirani akcenatski tipovi imenica koji su u standardnojezičkoj praksi zastupljeni u najvećem procentu. Izuzetak čini nekoliko imenica čiji procentualno najzastupljeniji akcenatski tipovi nisu zabilježeni u rječnicima (*tráva* – tip gláva /87%/, *zíma* – tip gláva /100%/, *téta* – tip prija /57%/, *äga* – tip knjiga /74%/); c) zabilježeno je i nekoliko primjera akcenatskih tipova imenica koje bilježe rječnici, a koji nisu evidentirani u standardnojezičkoj praksi (*òvca* – tip vòda, *lùka* – tip žena i *tòrba* – tip knjiga), što upućuje na ograničenost istraživačkih rezultata – ubuduće bi pri istraživanju akcenatskih tipova trebalo povećati broj ispitanika i obuhvatiti šire područje Bosne i Hercegovine, čime bi se osigurao veći kvalitet u području reprezentativnosti istraživačkog uzorka.

Budući da je u monografiji *Akcenat u standardnom bosanskom jeziku* (Alić, 2017) opisan akcenat i akcenatska tipologija riječi, ali nisu prema akcenatskim tipovima kategorisane sve riječi iz korpusa leksike bosanskog jezika, trebalo bi napisati ortoepski priručnik u kojem bi, pored opisa akcenatskog sistema bosanskog jezika i akcenatske tipologije, bile navedene riječi iz bosanskog leksičkog korpusa prema akcenatskoj tipološkoj pripadnosti. U tu svrhu,

pored dosadašnjeg akcenatskog opisa u priručnicima – koji bi poslužio kao osnova, trebalo bi istražiti, opisati i uzeti u obzir i stanje u savremenoj standardnojezičkoj praksi.

Literatura

1. Alić, E. (2017). *Akcent u standardnom bosanskom jeziku*, Sarajevo: Slavistički komitet i Federalno ministarstvo obrazovanja i nauke.
2. Čedić, I. i sar. (2007). *Rječnik bosanskog jezika*, Sarajevo: Institut za jezik Sarajevo.
3. Daničić, Đ. (1925). *Srpski akcenti*, Beograd – Zemun: Srpska kraljevska akademija.
4. Halilović, S., Palić, I. i Šehović, A. (2010). *Rječnik bosanskoga jezika*, Sarajevo: Filozofski fakultet u Sarajevu.
5. Jahić, Dž. (2010–2019). *Rječnik bosanskog jezika*, I-VIII tom, Sarajevo: Bošnjačka asocijacija; IX tom, Zenica: Vrijeme.
6. Pehlić, A. (2019). Akcent imenica tipa *vòda* i *žèna* u savremenom bosanskom jeziku, I. Pehlić (ur.) *Zbornik radova Islamskog pedagoškog fakulteta Univerziteta u Zenici*, br. 19, str. 505–520, Zenica: Islamski pedagoški fakultet Univerziteta u Zenici.
7. Pehlić, A. (2022). Akcent imenica tipa *gláva* i *prija* u savremenom bosanskom jeziku, u: *Zbornik radova sa „Trećeg simpozija o bosanskom jeziku“*, koji je održan u Sarajevu u maju 2021. god. (rad prihvaćen za objavljivanje).
8. Vukušić, S., Zoričić, I. i Grasselli-Vukušić (2007). *Naglasak u hrvatskome književnom jeziku*, Zagreb: Nakladni zavod Globus.

ACCENT TYPES OF TWO-SYLLABLE FEMALE NOUNS OF E-DECLINATION IN DICTIONARIES OF BOSNIAN LANGUAGE AND STANDARD LANGUAGE PRACTICE

Abstract

The aim of this paper was to present two-syllable feminine nouns of the e-declension from the research corpus (79 nouns) by accent types – comparatively according to the description in Bosnian dictionaries and according to research results in standard language practice, and then to determine whether there are accent types of individual nouns that are not recorded in dictionaries and vice versa – accent types of nouns from dictionaries that are not recorded in standard language practice. According to the results of the research, the accentual typological affiliation of 41 nouns matches according to the description in standard language practice and the description in dictionaries, while differences were recorded in 38 nouns. An orthoepic handbook should be planned, among the Bosnian standard language handbooks, which, in addition to describing the Bosnian language accent system and accent typology, should also contain the Bosnian lexical corpus according to the accent typological affiliation. For this purpose, in addition to the current accentual description in the handbooks – which would serve as a basis, the situation in modern standard language practice should be researched, described and taken into account.

Keywords: *accent types, standard language practice, dictionaries*